

Явив ся і великий біль мільонів, орошений слізми замучених, з червоними плямами від крові невинних жертв. Замаячили в моїй уяві кривда і визиск; задзвеніли залізні кайдани, що ними закований наш народ; озвалась правда нівечена в ім'я суспільного ладу; поплили сльози малих, голодних сиріт, котрих батька тяжка праця в могилу зложила, а їм самим приходить ся коротати вік у злиднях, у наймах, або гинути під чужим тином; затремтів віддих матери, що хоче теплом власного духа загри́ти скостенілу від зимна дитину, що разом з мамою своєю, на студенім морозі, обліплена снігом просить у прохожих милостині. А в горі, над тою болющою душею пишаєть ся розкішна царівна зима, витаючи веселими зимовими втіхами, забавами, чарами балевої музики... Струни фортеп'янові гомоніли даліше відновлюючи незагоєні рани, нагадуючи незабуті болі, то знов впевняючи себе, що вже не болять... Іще кілька легких пасажів, кілька мольових дісонансів і ось нагло, несподівано вирвав ся сик розпуки найвисшого болю; здавалось, що серце переповнене болем трісло, віддаючи останки життя. Щораз слабшими і тихшими тонами улїтає жите, щораз низшими звуками захоплює повітре; то знов зойкне сильнійше, знов озветь ся проразливою згадкою роздертого серця, хоче заглушити все довгозвучними басовими пасажами, а в кінці в останніх сильних акордах, у передсмертнім напруженю всіх сил віддає духа...

Різкий окрик болю, що озвав ся ярким дісонансом, перервав мої мрії. Щезли фантастичні привиди... В повітрі конали останні тони. І знов стало тихо... Тільки на дворі вітер граючись зо снігом ніс таємні пісні, а на стіні годинник тикав монотонно...

В. Марцанський.

У. Хмельницький і ворожебит.

Коли Хмельницький, засуджений гетьманом Потоцьким на смерть, утік із в'язниці і прямував на Січ, трапило ся, що одного вечера проїжджав по-при великий ліс. Боячись попасти ся потемки в руки гетьманській погоні, він завернув конем у ліс, думаючи переночувати дебудь під дубом.

Доки була стежка-вигідна, він їхав на коні. Та далі пішла гущавина, сумерки хапали за очи, і пан Чигиринський сотник мусів злізти з коня, взяти його за поводи і вести далі, ногами мацаючи стежку під собою.

Коли по його думці вже був досить далеко від краю ліса, серед непролазної гущави, почав озирати ся, де би знайти місце відповідне для нічлігу. Роздивляючись пильно довкола він побачив, як не дуже далеко від него блиснуло сьвітло.

— Що се таке? — подумав Хмельницький. — Погоня? Та ні, чого-б погоні затісуватись у таку непролазну гущавину? Лісові сторожі? Але-ж тут їм нічого пильнувати. Панське полюванє? Але-ж не чути граня рогів ані дзявкоту псів. А може втікачі, що прямують на Січ як і я? В таких разі витайте до компанії!

І він оглянувши підсипку на своїх пістолях та по-пробувавши вістря татарського ятагана у себе за поясом, перехрестив ся і почав разом з конем звільна пробирати ся крізь гущавину в напрямі до сьвітла.

Коли наблизив ся до него на яких пятьдесят кроків, опинив ся на невеличкій поляні, серед якої під віковичним дубом стояла малесенька хатка, покрита зеленим дерном замість стріхи і майже вся вросла в землю. Крізь одно-однісіньке віконце блимало сьвітло. Зрештою на поляні було пусто і тихо.

Переконавши ся, що засідки ніякої нема, Хмельницький спутав свого коня і пустив його пасти ся на полянці, не здіймаючи з него сідла, а сам, з рукою на рукоятці ятагана пішов до хати і застукав у двері.

— Війди, — почув ся з нутра глибокий голос, мов з під землі.

Хмельницький торкнув ногою дубові дверцята і згинаючи ся глибоко війшов до хатчини. В ній при огнищі сидів старий-престарий дід з білою як молоко до пояса бородою і сушив при огні нашпилянну на рожнах рибу.

— Здоров, діду! — мовив Богдан, ледво можучи випростуватись у низенькій землянці.

— Здоров, гетьмане! — мовив дід не озираючись.

— Гетьмане? Який я тобі гетьман? — з зачудуванням мовив Хмельницький. — Я бідний утікач, просту на Січ і прошу в тебе нічлігу на сю ніч.

— Сідай, гетьмане, гостем будеш! — мовив старий, усе ще не змигаючи оком і вдивляючи ся в червоне полум'я огню.

Хмельницький сів на дубовім ослінці край вікна, пильнуючи заслонити своїми широкими плечима віконце так, щоб світло не блимало на двір.

— Не турбуй ся, гетьмане, — мовив дід неначе вгадуючи його думки, — тут ти безпечний. Зрештою що тобі суджено, того не минеш.

— А, так ти такий! — мовив усьміхаючись Богдан. — Умієш читати в тій темній книзі, де записана наша судьба? І там стоїть про моє гетьманство?

— Стоїть.

— Спасибі, діду, за звістку! Тепер я безпечний. А більше й знати мені не потрібно. Може даси що перекусити, чи маю лягати натще?

— Перекуси, а потім ляжеш натще, — мовив дід і подав йому одну свіжо всушену рибу зі свого рожна. Хмельницький підійшов до огнища, відірвав рибі голову і кинув у полум'я, а потім, як чоловік голодний, не розщипуючи і не тереблячи її вкусив.

Та в тій хвилі почув у руці і в устах щось холодне і слизьке. Зирнув, а се величезна гадюка без голови вила ся в його руці. Виплюнув те, що вкусив — і се також був шмат гадюки. З жахом і обридженням він кинув огидливу страву геть від себе. Дід за той час не переставав вдивляти ся в полум'я огню.

— Діду, що се таке? — запитав Хмельницький отямивши ся від хвилевого перестрахи.

— Йди спати, гетьмане, — мовив дід. — Іншої страви для тебе не маю, а що значить те, що ти бачив, про се не пора тепер говорити. Завтра дізнаєш ся.

Хмельницький вийшов із хати, постелив свою бурку під дубом і ляг. Хоч і як був утомлений цілоденною дорогою, він не міг заснути. В його тілі тремтів іще перестрах, очі недвижно вдивляли ся в темний простір. На

небі горіли зорі і їх сьвітло видавалось йому з сего місця якимсь дивним, незвичайним. По листю і гіляках старого дуба ходило якесь тужливе зітхане і торкало якісь глибокі, таємні струни в Богдановім серці. Дивні думи миготіли в його голові, мов тихі, далекі блискавки, що віщують наближене бурі.

Він пізно заснув, та вчасним ранком збудив його вірний кінь, сїпнувши його зубами за рукав. Богдан схопився, вмився в поблизькій криниці і відмовляючи ранішню молитву наблизився до дідової хати. Дід уже не спав і вийшов йому на зустріч.

— Проспався, гетьмане? Ну, ходи, поснідаємо.

Війшли до хати. Невеличкий ослінчик був застелений пишним турецьким килимом. На середині землянки стояв круглий столик, вирізаний із дубового пня і застелений парчею. На столику на срібній тарілці лежала сушена риба.

— Ні, діду, не хочу твоєї риби! — з обридженням мовив Богдан, пригадуючи вчорашнє.

— Не бійся, гетьмане! Вчора була віща година, а сьогодні ні. Сїдай лише і покріпись. Ось бач, і я їсти-му.

Богдан сїв. Голод переміг обридженє, а дідова риба оказалась дуже смашною. Їли мовчки. Потім дід зирнувши на Богдана здвигнув густими бровами і немов продовжуючи пасмо таємних думок промовив:

— А добре ти зробив, гетьмане, що вчора відірвав їй голову.

Богдан при тих словах підвів також очі і вдивився в діда.

— Коли-б ти був укусив її не відірвавши голови, вона була-б заїла тебе.

— Чи се значить, що й ворожій силі, яка напосїлась на Україну, я відірву голову і вона не заїсть мене?

Дід кивнув головою. Мовчав довгу хвилю. Потім знов промовив, мов із глибокого дна задуми:

— А то не добре, що ти кинув її геть, а не кинув у огонь. Я бачив, де вона впала, але коли потім поглянув, то вже не міг знайти її.

— Значить, ожила! Значить, жити-ме й без голови? Значить, я не поборю її до кінця? — скрикнув Богдан.

Дід понуро звів голову. Довго мовчали оба.

— Але одно скажи мені, діду, — промовив нарешті Богдан. — Адже-ж ти вчора дав мені був рибу?

— Так.

— Чом же-ж вона в моїх руках перемінила ся в гадюку?

— Кажу тобі: віща година була.

— Але щож воно віщує, що як раз у гадюку, в таку нечисть?

Дід задумав ся.

— Ти певно чув, гетьмане, а може й читав десь оповіданє про сьвятого Петра. Кажуть, що сьвятий Петро ходячи по сьвіті зайшов був десь у пустиню і три дні не міг знайти людського житла. Зголоднів дуже, і почав молити ся Богу, щоб дав йому чим занести ся. Коли гляне, а з під каменя, на яким він клячав, вилізає гадюка. А з неба чути голос: „Петре, бери і їдж!“ Але Петро зжахнувся і мовить: „Господи, сеж нечисть!“ А голос відповідає: „Не бій ся, чистому все чисте!“ І сьвятий Петро простягнув руку, взяв гадину, аж бач, із неї зробила ся сушена риба.

— Ну, діду, але-ж се як раз навпаки того, що було зо мною, — скрикнув Богдан.

— Так, гетьмане, — але-ж бо й ти не сьвятий Петро, а те діло, яке ти маєш зробити на Україні — —

— Досить, діду, досить! — мовив Богдан устаючи з місця і попрощавши ся з дідом вийшов із землянки і подав ся в свою дорогу.

Ів. Франко.

